УДК 334.722:336.221

Л. Б. Штільгойз
аспірант
Науково-дослідний фінансовий інститут

РЕАЛЬНОСТІ ТА ПЕРЕШКОДИ ДО ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Розглянуто засади ефективної системи оподаткування малого підприємництва в Україні. Визначено сутність поняття малого підприємництва та його складові. Запропоновано модель поліпшення розвитку малого підприємництва.

Вступ

Мале підприємництво протягом останніх десятиріч привертає до себе увагу в усьому світі. Це багатогранне соціально-економічне явище, де кожен з безпосередніх учасників, підприємець або підприємство, має можливість знайти своє місце, а зовнішні учасники процесу – отримати позитивні результати. Саме тому в більшості країн світу мале підприємництво є не тільки об'єктом державної політики, але й розглядається як один з чинників національної безпеки.

Розвиток ринкової економіки сприяє появі підприємств малого бізнесу різних форм власності. У свою чергу, мале підприємництво дає імпульс до того, щоб процеси ринкового реформування стали необоротними. Мале підприємництво – це найбільш прогресивна і активна частина ринкової економіки, яка не тільки створює конкурентне середовище на ринку товарів, робіт, послуг, але й забезпечує зайнятість трудових ресурсів, які вивільнюються в процесі реструктуризації народного господарства.

Незважаючи на ряд прийнятих останнім часом нормативних документів, розвиток малого підприємництва в Україні здійснюється у несприятливому макро- та мікросередовищі. Є багато проблем, які необхідно вирішувати на різних рівнях. Аналіз діяльності суб'єктів малого бізнесу свідчить про те, що значна кількість новостворених малих підприємств не може розпочати свою роботу через відсутність достатнього статутного капіталу, сировини і матеріалів, власних площ і обладнання, практичних навичок та підприємливості працівників. Вони мають проблеми виробничого характеру, труднощі в реалізації продукції, формуванні відповідної

© Л. Б. Штільгойз

клієнтури. Через невеликі обсяги господарської діяльності деякі малі підприємства неспроможні залучати кваліфікованих фахівців, наймати здібних працівників і забезпечувати їм високу оплату праці.

Недооцінка ролі і значення малого бізнесу також небезпечна, як і його абсолютизація. Світовий досвід і практика господарювання показують, що найважливішим компонентом ринкової економіки є існування та взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Найбільш динамічним елементом розвитку економіки є мале підприємництво. Тому без всебічного розвитку цього сектора економіки України практично неможливо вийти з економічної кризи та забезпечити економічне зростання.

У ході дослідження були використані офіційні матеріали органів державної влади України (у тому числі з Інтернету), інформаційні та аналітичні матеріали з відкритих джерел та приватного підприємства „Кристал".

Мета дослідження полягає у визначенні головних тенденцій розвитку та основних проблем, які стоять на перешкоді розбудови малого бізнесу в Україні, оскільки надія на краще майбутнє та економічне піднесення країни має ґрунтуватися саме на усвідомленні як соціально-економічного значення підприємництва, так і його ідеологічних засад для розвитку всієї країни.

Постановка проблеми

Провідну роль у процесі ефективної системи оподаткування відіграє розвиток малого бізнесу. Для реалізації позитивного впливу малого бізнесу на систему оподаткування у підприємництві необхідні суттєві структурні зрушення в цьому секторі. Малий бізнес, який сформувався в умовах несприятливого підприємницького середовища, що наразі має місце в Україні, відіграє провідну роль серед механізмів системи оподаткування.

У країнах із розвинутим ринком здійснення фінансово-кредитної допомоги малому бізнесу відбувається з обов'язковою участю держави. Такими формами є надання пільгових субсидій, гарантій при отриманні позик у приватних банках, пільгове оподаткування тощо.

На перших етапах становлення системи оподаткування в Україні малому підприємництву надавались певні пільги. Особливо це стосувалося оподаткування прибутку. Згодом податкові пільги для малого підприємництва практично були ліквідовані, що негативно вплинуло на його розвиток.

Ще одним джерелом фінансової підтримки малих підприємств може бути перехід до спрощеної системи оподаткування та обліку.

З метою реалізації державної політики щодо розвитку й підтримки малого підприємництва, підвищення його ролі в розвитку національної економіки з 1998 р. Указом Президента України була введена в дію спрощена система оподаткування, обліку та звітності, яка дозволяє замінити деякі діючі податки та збори єдиним податком.

Останнім часом в Україні відбуваються значні зрушення у сфері регуляторної політики держави в напрямку поліпшення підприємницького клімату, створення умов для активного масового розвитку суб'єктів малого підприємництва. Проте позитивним стабілізуючим реформам в Україні протидіють два взаємодіючих та взаємопов'язаних сегмента суспільства, котрі характеризуються веденням тіньової діяльності.

Один із сегментів, що чинить активний опір спрощенню, підвищенню прозорості і ефективності механізмів податкового регулювання підприємницької діяльності є "державна тінь", тобто прошарок державних службовців, котрі практикують методи ненормативного, тобто, нерегламентованого чинними нормативними актами регулювання підприємницької діяльності з метою отримання власної вигоди. Для того, щоб створити оптимальні умови для отримання нелегальних доходів, суб'єкти "державної тіні" схильні до спотвореного тлумачення центральних регуляторних актів на місцевому та відомчому рівнях, а також прийняття власних регуляторних актів, що не відповідають ефективності та мінімальній достатності державного регулювання підприємницької діяльності, і таким чином посилюють загальну непрозорість системи оподаткування в підприємництві.

При формуванні сприятливого клімату для розвитку підприємництва в країні податкова політика має величезне значення. Так, у звіті про опитування малих підприємств в Україні (проведено Міжнародною фінансовою корпорацією) зазначається, що при визначенні основних проблем розвитку малого бізнесу в Україні найгострішими визначено високі ставки податків та велику кількість різних податків [1].

При побудові податкової політики щодо малого підприємництва доцільно враховувати визнаний світовою спільнотою факт, що бути легальним у малому бізнесі дорожче, ніж у великому, і ця різниця тим більша, чим складніша відповідна законодавча база. Тільки при такому підході податкова політика стане органічною частиною загальної державної політики розвитку малого підприємництва.

Результати досліджень

Ефективна політика розвитку малого підприємництва має сприяти вирішенню таких соціальних проблем в державі, як бідність та безробіття – шляхом залучення громадян до зайняття підприємницькою діяльністю. Саме це визначає головні вимоги до податкової політики щодо малого підприємництва як складової частини політики сприяння розвитку малого підприємництва. Задовольняє ці вимоги система спрощеного оподаткування малого підприємництва.

Малі підприємства відіграють дуже важливу роль у розвитку виробництва та стабілізації ринків. Фінанси суб'єктів малого підприємства мають важливе значення для формування фінансових ресурсів держави – формуються різноманітні прямі та зворотні зв'язки з фінансово-кредитною

системою держави. Однак в Україні відсутня розвинута система фінансово-кредитної підтримки малих підприємств. Причина полягає в недосконалості та обмеженості джерел формування стартового капіталу, необхідного для започаткування і організації бізнесу.

На сьогодні такими традиційними джерелами є пайові внески, надходження від асоціацій, банківські кредити, спеціальні фонди та програми, що здійснюють цільову підтримку бізнесу з метою стимулювання розвитку окремих галузей національної економіки, іноземні інвестиції. Усе це дозволяє представити спрощені методи оподаткування у вигляді моделі. Запропонована модель фактично інтегрує три існуючих режими оподаткування малого підприємництва: фіксований податок, єдиний податок та спеціальний патент. При цьому враховується досвід застосування всіх зазначених режимів та виправляються недоліки, які виявились при їх використанні. В моделі дотримується рівність організаційно-правових форм, підтримується послідовність можливого переходу від одного до іншого рівня системи з відповідним поступовим ростом обсягів обліку, яка представлена на рис.1.

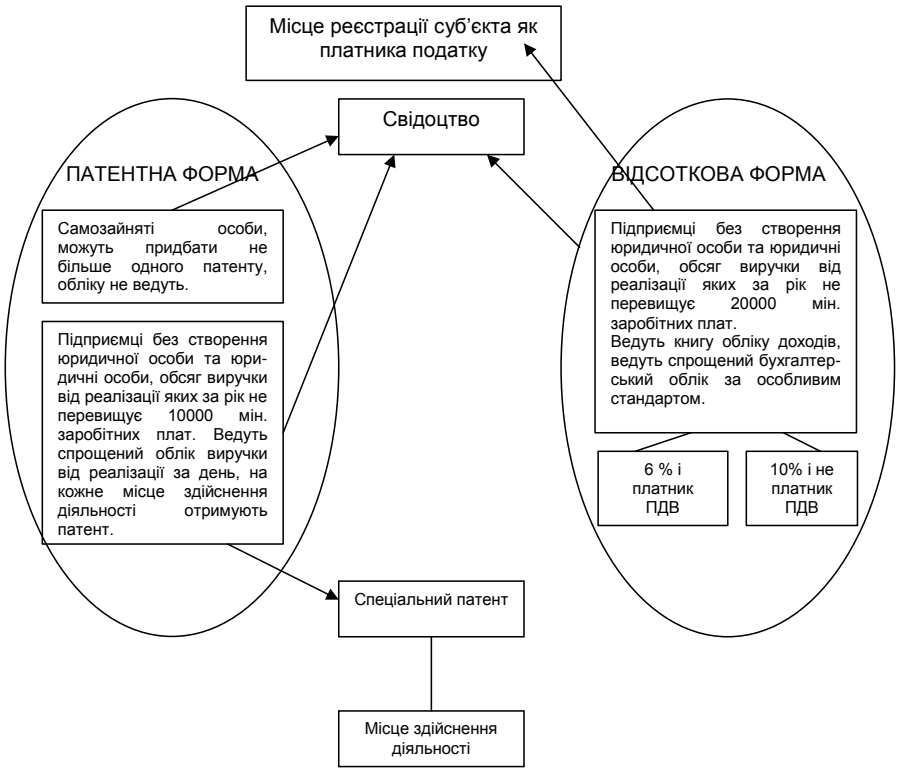

Рис. 1. **Модель спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва**

Пропонується дві форми спрощеного оподаткування: патентна та відсоткова. Умовно систему можна поділити на три рівні, кожному з яких відповідають свої суб'єкти спрощеної системи і застосовується одна з двох її форм.

Першому рівню відповідають найдрібніші суб'єкти підприємницької діяльності – самозайняті фізичні особи, які не використовують працю найманих працівників та здійснюють діяльність у сфері торгівлі або надають платні послуги, тобто працюють на кінцевого споживача.

Другий рівень – це суб'єкти малого підприємництва, обсяг виручки від реалізації продукції яких не перевищує межі 10000 мінімальних заробітних плат. Вони також працюють на кінцевого споживача. Цей рівень може інтегрувати головні позитивні риси двох існуючих форм спрощеного оподаткування – спеціального торгового патенту та єдиного податку для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, але без існуючих сьогодні дискримінаційних обмежень для юридичних осіб.

Третій рівень – це суб'єкти малого підприємництва, обсяг виручки від реалізації продукції яких не перевищує межі 20000 мінімальних заробітних плат. Для таких суб'єктів пропонується більш гнучка – відсоткова форма спрощеної системи, де за основу оподаткування береться обсяг виручки від реалізації продукції.

Модель передбачає певні заходи, які мають усунути існуючий сьогодні недолік – відсутність мотивації до росту через побоювання опинитися за межами застосування спрощеної системи оподаткування. В моделі передбачено період, коли обсяги перевищили граничнодопустимі норми для застосування спрощеної системи, але суб'єкт зберігає право користуватись частковими спрощеннями щодо оподаткування та обліку.

У моделі практично немає обмежень щодо використання найманої праці. Через існуючі обмеження в діючій моделі спрощених методів частка зайнятих в малому підприємництві зростає повільніше, ніж це можна було б очікувати, виходячи з кількісного росту суб'єктів малого підприємництва.

Висновки

Запропонована спрощена система для суб'єктів малого підприємництва має забезпечити "вертикальну" рівність оподаткування, тобто ситуацію, коли рівень податкового навантаження відповідає рівню можливостей сплачувати податки.

При побудові та використанні запропонованої моделі щодо малого підприємництва доцільно враховувати визнаний світовою спільнотою факт, що бути легальним в малому бізнесі дорожче, ніж у великому, і ця різниця тим більша, чим складніша відповідна законодавча база. Тільки при такому підході податкова політика стане органічною частиною загальної державної політики розвитку малого підприємництва.

Література

1. *Бей О. та ін.* Мале підприємництво України: процес розвитку. – К.: Інститут конкурентного суспільства, 2001. – 253 с.

2. *Литвиненко В.М.* Малий бізнес у світовій економіці. Київ-Ніжин: ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф". – 2004. – 180 с.